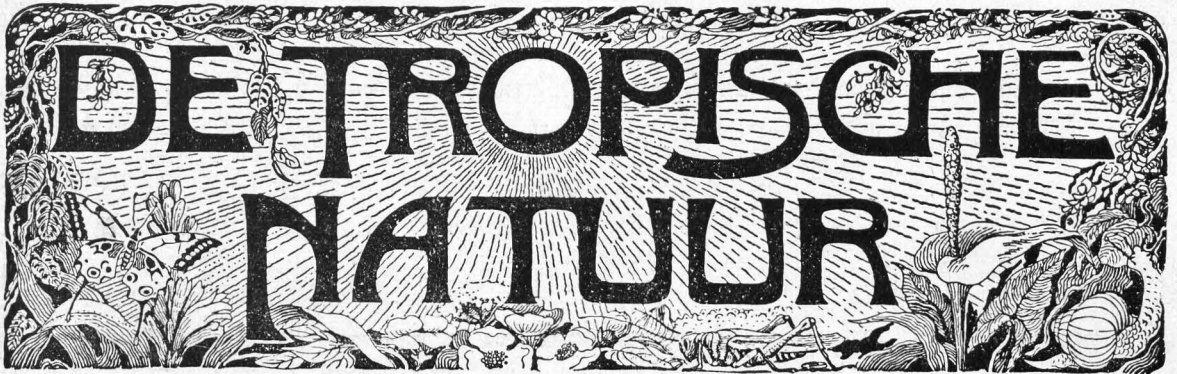

J-T

Redactie:

Dr. J. G. B. BEUMÉE, *Red.-Secretaris.*
Buitenzorg.
 Dr. K. W. DAMMERMAN, *Buitenzorg.*
 Dr. H. C. DELSMAN, *Weltevreden.*

Levend en Dood Materiaal te zenden aan:

Dr. J. G. B. BEUMÉE, *Buitenzorg.*

Vaste Medewerkers:

C. A. BACKER.
 Dr. W. DOCTERS VAN LEEUWEN.
 EDW. JACOBSON.
 S. LEEFMANS.
 J. C. VAN DER MEER MOHR JR.
 Dr. D. F. VAN SLOOTEN.
 J. W. A. VAN WELSE.

Prijs voor niet-leden der N. I. N. H. V. per jaar f 8.50.—

DE ORANG PANDAK VAN SUMATRA.

Eindelijk een positief bewijs voor het bestaan van den orang pandak? In Augustus j.l. bracht Dr. A. STEINMANN te Buitenzorg van een tocht naar Sumatra een foto mee van een voetspoor, dat toegeschreven werd aan den orang pandak, de in den laatsten tijd zooveel besproken aapmensch of menschaap van Sumatra.

De voetafdruk was aangetroffen op de onderneming Aer Teman bij Moeāra Bliti, Palembangsche Bovenlanden. In den afdruk werd vloeibare paraffine gegoten om de aarddeeltjes aan elkaar te kitten; na het hardworden werd deze aldus gevormde dunne koek uitgegraven en de aarde eromheen, die niet met paraffine gedrenkt was, verwijderd, zoodat alleen het zuivere spoor over bleef.

Later in September kwam nu het Zoölogisch Museum te Buitenzorg door tusschenkomst van den Resident van Palembang in het bezit van den origineelen voetafdruk zelf. De heer P. VAN KAN, Administrateur van Aer Teman, schreef naar aanleiding van deze vondst het volgende aan den Resident van Palembang:

„In Maart l.l. werd ik verrast door de bewapening van mijn koelies in de oliepalm-afdeeling Taba-Pingin. Verschillende lieden, waaronder ook de mandoer, droegen speren mee in 't werk. Op mijn navraag, waarom zulks gebeurde, vertelde de mandoer mij dat er een vreemd beest herhaaldelijk door de afdeeling liep.

Zelf heb ik toen de diverse sporen nagegaan en vond ik een eigenaardige mij nog onbekenden afdruk, waarvan ik U hierbij één doe toekomen. Het spoor leek veel op dat van een kind, doch was vóór veel te breed om zulks te kunnen zijn.

Ik heb toen navraag gedaan bij Oeloeneezen, die een ladang in de buurt ontgonnen, en vernam dat het gevonden spoor toegeschreven moest worden aan den orang-pendek.

Een Oeloenees beweerde zelfs, dat hij twee exemplaren in zijn ladang op bezoek gehad had bij volle maan. Hij had ze vrij goed kunnen observeeren en beschreef ze als volgt.

Twee op hun achterpooten loopende beesten, geheel behaard, ongeveer $4\frac{1}{2}$ à 5 voet hoog, met zeer breede borst en korte achterpooten.

Het gelaat was minder behaard. Erg in het oog springend waren de vier zeer groote hoektanden, welke zij op het gezicht van den Oeloenees vertoonden, en onder het uitstooten van een sissend geluid namen zij de vlucht.

Zelf heb ik herhaaldelijk moeite gedaan een der orang-pendeks te ontmoeten. Een geheelen nacht heb ik zelfs met den Heer MEYS doorgebracht op een punt, waar ik verschillende malen sporen gezien had; echter te vergeefs.

Ik heb toen een diepe kuil laten graven op een plek, waarover hij geregeld liep.

Eenmaal heeft hij over de kuilbedekking geloopt. Deze was echter blijkbaar te sterk geconstrueerd, zoodat zij zijn gewicht gedragen heeft zonder in te storten. De bedekking heb ik toen lichter laten maken. Of de orang-pendek iets niet in orde bevonden heeft of bij zijn eersten gang over de kuil deze onder de bedekking gevoeld heeft, weet ik niet, zeker is dat hij steeds om de kuil heenloopt en niet meer z'n pooten op de bedekking gezet heeft. De vroegere bedekking heb ik weggenomen en vervangen door stevige planken. Zoodra hij nu weer z'n weg over deze planken geregeld neemt zal ik deze van onderen laten doorzagen en probeeren hem op deze manier te verschalken. In alle geval zal ik

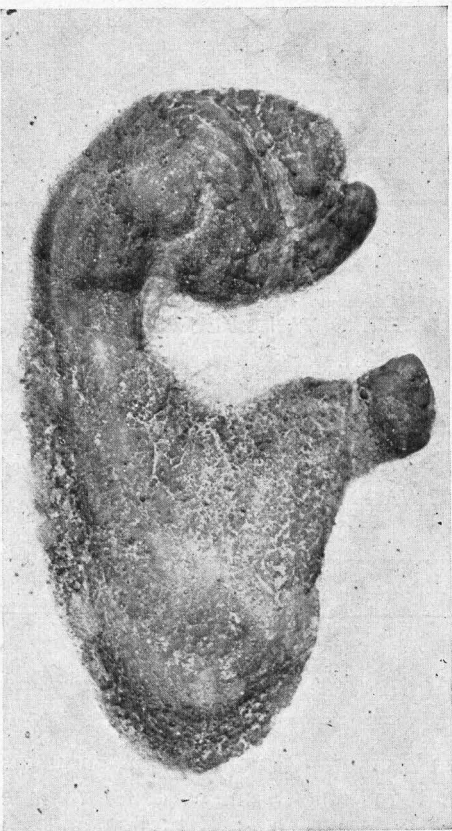

Fig. 1. Spoor achterpoot van een orang oetan. ($\times \frac{2}{3}$)

trachten met alle mij ten dienste staande middelen den orang-pendek in handen te krijgen".

De in dezen brief gegeven inlichtingen brachten ons niet veel verder, daar ook hier weer de verhalen uitsluitend van Inlanders afkomstig zijn. Alleen veroorloofde het ons toegezonden spoor een nader onderzoek. Op het eerste gezicht deed de afdruk sterk denken aan die van een menschenvoet, maar er waren toch ook opvallende verschillen. Ten eerste is de voet zeer breed in verhouding tot de lengte (10 c.M. bij een lengte van 18,5 c.M.), de stand der teenen is bij een menschenvoet anders, ook vertoonde dit spoor een opmerkelijke kromming van de zool, tenslotte was het een uitgesproken platvoet. Aan een aap behoefde eigenlijk in het geheel niet gedacht te worden, het verschil toch tusschen een achterpoot van een aap en een menschenvoet zit vooral hierin dat bij apen de groote teen tegenover de andere teenen kan gebracht worden, zooals bij den mensch de duim van de hand.

Voor alle zekerheid liet ik nu gipsafgietsels maken van den voet van een Inlander en ook van den achterpoot van een orang oetan, waarvan er toevallig een levend aanwezig was bij den Directeur van 's Lands Plantentuin. Uit de gegeven afbeeldingen (Fig. 1 en 2) ziet men duidelijk hoe weinig het spoor van Aer Teman met dat van een menschaap gemeen heeft. Bij den voetafdruk van den orang-oetan moet ik echter nog even stilstaan. Als regel loopt namelijk een orang oetan op den buitenkant van zijn als een gebalde vuist tezamen gekromde teenen, soms echter ook wel op zijn geheele voet maar dan houdt hij toch steeds zijn teenen, behalve de groote teen, tezamengevouwen. Vóór steunt het dier met de bovenzijde van zijn knokkels op den grond.

Van welk wonderlijk dier kon het gezonden spoor nu zijn als het noch van een mensch noch van een aap was? Vanzelf kwam toen de gedachte op het eenige dier, dat ook op zijn zolen loopt, n.l. de beer. We hadden toen alleen opgezette exemplaren tot onze beschikking, maar een gipsafgietsel van een achterpoot daarvan vertoonde reeds dadelijk een zeer groote overeenkomst met het voetspoor van Aer Teman. Alleen bij het voetspoor van den orang pandak ontbrak de indruk der nagels, die zooals men weet bij een beer juist bijzonder lang zijn en niet ingetrokken kunnen worden zooals bij echte katten. We moesten echter zien afdrukken te krijgen van het spoor van een levend dier. Nu was er blijkbaar nergens in de buurt een levende beer voorhanden, maar het geluk diende ons in zooverre dat in die dagen juist Harmston's Circus te Buitenzorg kwam en hier bevonden zich bij de levende have ook twee beren, een jong en een oud exemplaar. Wel is waar waren dit geen Maleische beren (*Ursus malayanus*), maar een verwante soort (*Ursus thibetanus*) uit Britsch-Achter-Indië. Onze taxidermist heeft toen na veel moeite afdrukken verkregen zoowel van voor- als achterpoot van het grootste exemplaar. Wat bleek nu? dat de beer zijn nagels onder het loopen zoover omhoog houdt, dat zij nagenoeg geen indruk op den grond maken. Bij het spoor van den voorpoot zijn de nagelindrukken duidelijker dan bij dat van den achterpoot, hier zijn ze zoo oppervlakkig dat, als men er niet bijzonder op let, men ze gemakkelijk over het hoofd ziet. Bovendien kwam het voetspoor van den levenden beer zoozeer overeen met dat van het dier van Aer Teman, zooals kan blijken uit de hier gegeven afbeeldingen (Fig. 3 en 4), dat het wel geen twijfel lijdt of we hebben hier te doen met het spoor van een beer. Ook de afmetingen waren volkomen gelijk.

Is de orang pandak of pendek dus niets anders dan de Maleische beer? We zullen eerst eens nagaan of de reeds gepubliceerde verhalen over den orang pendek op beren kunnen slaan.

JACOBSON heeft in dit tijdschrift (Jaarg. 6, 1917, p. 69) iets verteld over een ontmoeting, die Inlanders, welke voor hem verzamelden, met een orang pendek zouden hebben gehad. Het beest was zwart, was bezig met insectenlarven uit een vermolmden boomstam te zoeken en holde over den grond weg. JACOBSON maakt hieruit op, dat het zeker geen orang oetan kan zijn geweest, maar het verhaal, zoo het niet voor drie kwart fantasie is, is wonderlijk wel op een beer van toepassing.

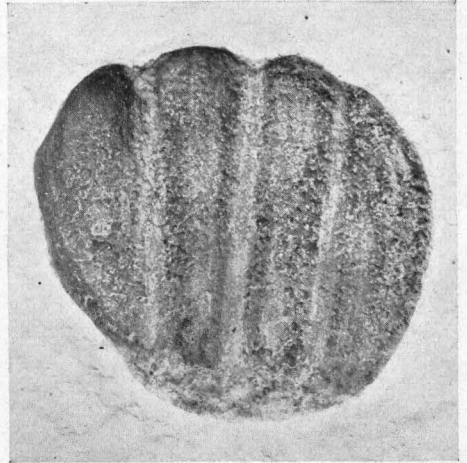

Fig. 2. Spoor voorpoot van een orang oetan. ($\times \frac{2}{3}$)

Dan volgen eveneens in de Tropische Natuur (Jaarg. 7, 1918, p. 108) de mededeelingen van WESTENENK. Ook hier is het niet de schrijver zelf, die den orang pendek gezien heeft, maar zijn het weer verhalen van anderen, en steeds weer menschen, die alleen waren zonder getuigen. De beide meegedeelde ontmoetingen kunnen moeilijk op beren slaan, maar zeer wel op orang oetans. Vooral het verhaal van den Heer OOSTINGH doet daar sterk aan denken, alleen zegt hij dat het dier zwart was en kort behaard.

In den zelfden jaargang schrijft dan JACOBSON nog eens over den orang pendek. Laten wij de daarin meegedeelde verhalen van Inlanders voor wat zij zijn, dan blijft alleen het zonderlinge

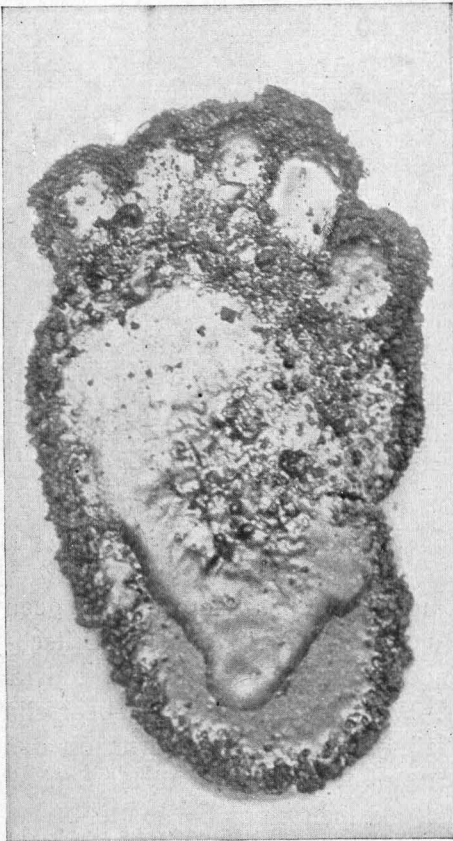

Fig. 3. Voetspoor van een orang pendek ($\times 1/2$).

Photo Dr. Steinmann.

spoor over dat de schrijver zelf gezien heeft. Desondanks gelooft hij toch niet aan het bestaan van den orang pendek. Dan komt in 1923 MAIER met meer positieve gegevens en wel afbeeldingen van voetsporen (Trop. Natuur 12, p. 154), die aan den geheimzinnigen orang pendek toegeschreven worden. Een van zijn figuren (Fig. 1) doet sterk denken aan het voetspoor van Aer Teman, de andere figuren stemmen daar minder goed mee over-

Fig. 4. Spoor achterpoot van beer. ($\times 1/2$)

een. Men moet echter niet vergeten, dat de in genoemd artikel gegeven afbeeldingen ook al weer niet door den schrijver zelf vervaardigd werden, maar hem werden verstrekt door anderen, die vermoedelijk uit het hoofd teekenden wat zij gezien hadden. De eerste figuur is zeker het voetspoor van een beer, zooals ook dat van Aer Teman, de overige figuren kunnen ook zeer wel daarop betrekking hebben. Vooreerst is het spoor van den voorpoot van een beer veel korter en breeder dan van den achterpoot (zie Fig. 5), terwijl ook bij den achterpoot de hiel zoo weinig indruk kan maken dat het spoor aanmerkelijk korter lijkt.

Tenslotte is er dan nog de mededeeling van VAN HERWAARDEN, onlangs in dit tijdschrift gepubliceerd (p. 103). Dit is het eenige verhaal, waarin de schrijver zegt zelf een orang pendek of sedapa gezien te hebben. De auteur is echter haast al te uitvoerig in zijn beschrijving

van het dier om niet te gelooven, dat het verhaal eenigszins gefantaseerd is of dat het werd neergeschreven sterk onder den indruk van de verhalen, die over den sedepa de ronde doen. Bovendien deelt de Resident van Palembang in een begeleidend schrijven bij het voetspoor van Aer Teman mede, dat het artikel van den Heer VAN HERWAARDEN hem niet erg waarschijnlijk voorkomt, omdat de Heer v. H., na terugkeer van de jacht, den erfpachter van Poelau Rimau niets vertelde omtrent de bijzondere ontmoeting. Maar laten we aannemen dat het verhaal in hoofdzaak waar is, dan is toch het meest waarschijnlijke dat hier een ontmoeting heeft plaats gehad met een orang oetan.

Overzien we dus alles wat tot nu toe bekend is geworden van den orang pendek, dan blijkt vooreerst, dat de eenige positieve bewijzen voor het bestaan ervan, — de voetsporen, — vrij zeker sporen van beren zijn. Ook enkele bijzonderheden uit de in omloop zijnde verhalen hebben vermoedelijk op dit dier betrekking, zoo het omwentelen van boomstammen en steenen en het verzot zijn op doerianvruchten. Het is bekend dat beren boomstammen en steenen omkeeren om naar insectenlarven en wormen te zoeken. Al deze eigenaardigheden, toegedicht aan den orang pendek, heeft men vermoedelijk afgeleid uit het voorkomen der sporen. Ook kunnen beren zeer goed op hun achterpooten staan en zelfs een eind in deze houding zich voortbewegen; verder klimmen zij uitstekend en bewegen zich betrekkelijk gemakkelijk tot hoog in de boomen. Alleen is de vraag, is de beer in Zuid-Sumatra zulk een zeldzame verschijning, dat de bevolking het dier eigenlijk niet kent?

Voor het overige komen de verhalen mij weinig geloofwaardig voor, tenzij ze op den orang oetan slaan. Nu is het zeer merkwaardig, wat ik in dit verband vond bij MÜLLER en SCHLEGEL (Verh. Nat. Gesch. Ned. Overz. Bezittingen, 1839-44). Van den orang oetan zeggen zij (p. 12), dat deze in Zuid-Sumatra met den naam van orang panda of orang pandak (eigenlijk orang pendek, dwerg) wordt aangeduid, maar dat dit dier daar niet of hoogst zeldzaam voorkomt. Iets verderop heet het dan:

„De Maleijers op de westkust van Sumatra, voornamelijk die, welke bezuiden de evennachtslijn wonen, hebben daarom dan ook bijna doorgaans een zeer verward begrip van den orang-oetan. De vertellingen, van denzelfden bij hen in omloop, zijn met allerlei fabelen doorweven, waarbij inzonderheid de gedaante van het dier als zeer buitengewoon, en zijne krachten met groote overdrijving worden afgeschetst. Aan vele van deze strand- en bergbewoners is de naam Mawej geheel vreemd, terwijl met dien van Orang-panda eene menigte wonderbare denkbeelden van halfmensch en diergelijke dwaasheden meer verknocht zijn”.

Zijn wij wellicht verder van de wijs, dan deze oude maar scherpzinnige onderzoekers van bijna 80 jaren terug? Hechten wij niet te veel geloof aan praatjes van Inlanders alleen uit zucht nog eens iets buitengewoons te vinden, een „missing link” of een levende

Fig. 5. Spoor voorpoot van een beer.
($\times \frac{1}{2}$)

Pithecanthropus. Licht het niet het meest voor de hand te veronderstellen, dat de orang oetan in Zuid-Sumatra uitgestorven of althans zoo zeldzaam is, dat het dier alleen nog maar voortleeft in de herinnering bij de bevolking als een fantastisch wezen, half mensch en half aap. En dat de sporen van den beer, die zoo misleidend veel gelijken op een afdruk van een menschenvoet, steeds weer voedsel geven aan het denkbeeld, dat er toch nog van zulke wonderlijke wezens door het oerwoud moeten rondzwerven.

Ik geloof dan ook, dat er zeker geen aanleiding is voor buitenlandsche genootschappen, zooals de Royal Society te Londen, om een kostbare expeditie uit te rusten teneinde den orang pendek te gaan ontdekken. Dit genootschap ingelicht door iemand, die al te vast geloofde in het bestaan van dit wonderdier, had reeds verzocht om vergunning een onderzoek er naar te mogen verrichten. Gelukkig heeft men geantwoord, dat het bestaan van den orang pendek nog op zulke losse gronden aangenomen werd, dat zeker geen groote uitgaven gerechtvaardigd waren, zolang de kans op succes nog zoo gering was. Bovendien werd het beter geacht dit onderzoek niet aan het buitenland over te laten maar het zelf ter hand te nemen. Het Indisch Comité voor wetenschappelijke onderzoekingen heeft nu de zaak aangepakt en zal trachten betrouwbaarder gegevens te verkrijgen over het al of niet voorkomen van den orang pendek.

Moge het bovenstaande er toe bijdragen om spoedig tot een juiste oplossing te komen van dit ondanks alle fabels toch zoo interessante probleem.

DR. K. W. DAMMERMAN.

EEN VLINDERZWERM IN DE STRAAT VAN MALAKKA.

Dat tal van diersoorten zich nu en dan tot grote zwermen verenigen en zich over grote afstanden verplaatsen, is algemeen bekend. Er bestaat een groot aantal vogelsoorten, die zich op geregelde tijden van het ene gedeelte van de aarde naar het andere verplaatsen. Bij deze dieren is het trekken tot een kenmerk, eigen aan hun levenswijze geworden.

Ditzelfde kan niet gezegd worden van de meeste insecten en andere lagere diersoorten, bij welke het verschijnsel van trekken is waargenomen. De dieren leven gedurende onbepaalde tijd over het land of in de zee verspreid en eerst, als er biezondere omstandigheden, bv. voedselgebrek, toe aanleiding geven, verenigen zij zich tot grote troepen, die al voorttrekkende nieuwe gebieden trachten te bereiken. Het meest bekend is dit van de trek-sprinkhanen, die o. a. in Zuid-Afrika zulke ontzettende verwoestingen aan de te velde staande gewassen kunnen aanrichten. Maar men heeft het trekken ook bij andere dieren waargenomen, zonder dat men daarvoor een verklaring heeft kunnen vinden. Men ziet slechts dat de dieren zich in grote ménigte verenigen en gezamenlik naar een andere streek verhuizen.

Zo is het bekend, dat een dagvlinder, de zogenaamde distelvink, *Vanessa cardui* L. (zie voor een beschrijving van het dier zelf „Tropische Natuur” Jaarg. XIII blz. 33), in sommige jaren in Europa in grote vluchten noordwaarts trekt en het zelfde verschijnsel heeft men herhaaldelik bij libellen waargenomen. Nog niet zo lang geleden werd een dergelijke trek in Holland gezien; de dieren vlogen steeds maar noordeliker en zelfs de zee kon hun voortgang niet stuiten. Waarschijnlijk gaan die zwermen dan ook in zee te gronde,